

**Ryszard Demel, *Sergiusz Piasecki 1901-1964. Życie i twórczość*,
Wydawnictwo LTW, Łomianki 2012, ss. 229**

Sergiusz Piasecki to jedna z najbardziej barwnych postaci polskiej sceny literackiej. Był bandytą, przemytnikiem kokainy, szpiegiem polskiego wywiadu i partyzantem. W okresie drugiej wojny światowej wykonywał wyroki śmierci na zdrajcach w imieniu Armii Krajowej. Swoją najlepszą książkę pt. *Kochanek Wielkiej Niedźwiedzicy* napisał odsiadując wyrok piętnastu lat więzienia. A języka polskiego nauczył się dopiero w więzieniu w wieku trzydziestu lat...

Przed recenzją książki warto na wstępie przytoczyć skrócony życiorys Piaseckiego. Urodził się 1 kwietnia 1901 roku w Lachowiczach (powiat Baranowicze) jako nieślubny syn zruszczonego Polaka, naczelnika poczty Michała Piaseckiego oraz służącej Klaudii Kukałowicz. Piasecki uczęszczał do rosyjskich gimnazjów w Mińsku, Bobrujsku, Włodzimierzu nad Kłajmą i Pokrowie. W siódmej klasie za pobicie inspektora gimnazjum i gospodarza klasy dostał się do więzienia dla nieletnich, skąd jednak udało mu się uciec. Przez kolejne lata przebywał w Moskwie, następnie został zwerbowany do białoruskiej organizacji „Białych” i powrócił do Mińska. W 1919 roku współdziałał z zajmującymi miasto wojskami polskimi. W trakcie tej operacji został ranny.

Sergiusz Piasecki początkowo wiązał swoją przyszłość z wojskiem. Ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty w Warszawie i wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku. Zdemobilizowany w maju 1921 roku, w sierpniu 1922 roku został agentem polskiego wywiadu. Wielokrotnie przetrucany na tereny Związku Radzieckiego, wykazywał się według przełożonych z II Oddziału Sztabu Generalnego „brawurową odwagą”. Dodatkowo trudnił się przemytem (w tym także narkotyków), który dawał mu alibi przy działalności szpiegowskiej. Ujęty po starciu band przemytniczych, odsiedział w więzieniu w Nowogródku dwadzieścia jeden miesięcy, został jednak zwolniony bez rozprawy sądowej. Ranny w innej bójce grup przemytniczych, znów znalazł się w więzieniu i w 1926 roku został wydalony z wywiadu. Bezskutecznie starał się o przyjęcie do Legii Cudzoziemskiej, nie przyjął jego usług także wywiad francuski.

Uzależniony od narkotyków, nie mający pracy i perspektyw Piasecki zaczął uprawiać rozboje. W 1930 roku za udział w napadzie na kolejkę konną jadącą z Wasiliszek do Nowej Wilejki został wyrokiem sądu polowego w Wilnie skazany na karę śmierci. Werdykt zmieniono później na skutek zabiegów II Oddziału na piętnaście lat więzienia. W trakcie odbywania kary Piasecki był bardzo niepo-

korny więźniem. Przebywał w Rawiczu, Koronowie, aż wreszcie w najbardziej surowym więzieniu II Rzeczypospolitej na Świętym Krzyżu w Górach Świętokrzyskich.

Dopiero w więzieniu Piasecki opanował biegle język polski i zaczął w nim pisać. Pewne talenty literackie wykazywał już wcześniej, układając po rosyjsku wiersze i nowele. W okresie odsiadki wyrok Piasecki napisał oparte na własnych przeżyciach trzy powieści: *Piąty etap*; *Kochanek Wielkiej Niedźwiedzicy* oraz *Żywoć człowieka rozbrojonego* (opatrzone pierwotnie tytułem *Droga pod mur*). Swoje rękopisy przesłał znanemu pisarzowi Melchiorowi Wańkowiczowi, który cieszył się dużymi wpływami w kręgach rządzącej sanacji. Zaintrygowany twórczością Piaseckiego, Wańkowicz odwiedził go w więzieniu.

Spotkanie okazało się przełomem w życiu Piaseckiego. Wańkowicz wraz z innymi polskimi pisarzami wszczął starania o jego przedterminowe zwolnienie. W lecie 1937 roku Piasecki został ułaskawiony przez prezydenta Ignacego Mościckiego. Po wyjściu z więzienia przez dłuższy czas przebywał w Zakopanem, gdzie stopniowo wracał do zdrowia po ciężkiej odsiadce. W trakcie pobytu w górach Piasecki zaprzyjaźnił się ze śmietanką życia towarzyskiego kraju. Jego przyjacielem był m.in. Stanisław Ignacy Witkiewicz. Do wybuchu II wojny światowej Piasecki mieszkał u przyjaciół w majątku Rohotna (województwo nowogródzkie).

Sergiusz Piasecki przebywał jeszcze w więzieniu, gdy w 1937 roku ukazał się nakładem Wydawnictwa „Rój” ze wstępem Melchiora Wańkowicza *Kochanek Wielkiej Niedźwiedzicy*. Powieść – znacznie przez wydawcę skrócona – stała się od razu sensacją literacką. Dużą rolę odegrała zarówno niezwykła biografia autora, jak i egzotyczny temat, którym było życie przemytników przy pasie granicznym Polski i Związku Radzieckiego. Chociaż wielu krytyków wysuwało zasadnicze zastrzeżenia dotyczące artystycznego poziomu i moralnej wartości pracy, *Kochanek Wielkiej Niedźwiedzicy* zyskał ogromną popularność zarówno na rynku krajowym jak i międzynarodowym. Powieść została przełożona na szesnaście języków. Szczególną popularność zdobyła we Włoszech, gdzie wyszła w kilkunastu wydaniach, a nawet została sfilmowana. Pod koniec życia Piasecki dokonał zmian w tekście *Kochanka Wielkiej Niedźwiedzicy*, a nowa wersja ukazała się już po jego śmierci w 1969 roku. W 1938 roku wyszła także po raz pierwszy inna powieść Piaseckiego – *Piąty etap*, a rok później jej dalszy ciąg – *Bogom nocy równi*. Piasecki pokazywał w nich pracę polskich szpiegów wojskowych na terenie ZSRR.

We wrześniu 1939 roku Piasecki został przydzielony jako oficer do Korpusu Ochrony Pogranicza. Podczas II wojny światowej przebywał na Wileńszczyźnie, gdzie służył w stopniu podporucznika w Związku Walki Zbrojnej (od 1942 roku Armii Krajowej). Pracował w egzekutywie wykonującej wyroki śmierci wydane przez sądy Polskiego Państwa Podziemnego. Dzięki interwencji Piaseckiego udało się ocalić konserwatywnego pisarza i publicystę Józefa Mackiewicza, niesłusznie skazanego na karę śmierci. Najsłynniejszą akcją wywiadowczą Piaseckiego było

za to przeprowadzone osobiście 13 czerwca 1943 roku włamanie do ochranianego przez Gestapo urzędu w Wilnie. Pisarzowi udało się wynieść dokumenty obciążające lokalnego żołnierza AK Zygmunta Andruszkiewicza, którego Niemcy schwytali kilka dni wcześniej. Za ten brawurowy wyczyn Piasecki został uhonorowany przez Komendę Główną AK Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

Po zajęciu przez bolszewików Kresów Wschodnich Piasecki przez rok przebywał w Polsce, ukrywając się przed komunistycznymi władzami. W 1946 roku wraz ze złożoną z polskich żołnierzy w ubraniach cywilnych obsadą konwoju UNRRA wyjechał przez Cieszyn do Włoch, gdzie utrzymywał się z prac fizycznych. Dzięki pomocy swojego mentora Melchiora Wańkowicza Piasecki znalazł się w II Korpusie gen. Władysława Andersa i wraz z jego żołnierzami wyjechał jesienią 1946 roku do Wielkiej Brytanii. Zdemobilizowany w sierpniu 1947 roku, osiadł w Londynie. W 1953 roku zamieszkał w Hastings (Sussex), skąd przeniósł się w 1955 roku do pobliskiego St. Leonards-on-Sea. Piasecki żył bardzo skromnie, dorabiając na utrzymanie pracą fizyczną. W 1947 roku został członkiem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie.

W czasie pobytu we Włoszech Piasecki ukończył trzy stanowiące całość powieści: *Jabluszko*; *Spojrzę ja w okno...*; *Nikt nie da nam zbawienia...* Akcja trylogii była osadzona w latach 1918–1919 w Mińsku i rozgrywała się w świecie zawodowych przestępców. W okresie emigracyjnej twórczości Piasecki współpracował z polską prasą emigracyjną wychodzącą w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Francji i Szwajcarii. Wydał również dwa utwory satyryczne wyśmiewające ustrój komunistyczny – *Siedem pigulek Lucyfera* (1948) oraz *Zapiski oficera Armii Czerwonej* (1957). Piasecki odtworzył i opublikował zaginioną powieść o charakterze autobiograficznym pt. *Żywoć człowieka rozbrojonego* (1962), którą napisał jeszcze w więzieniu. W 1963 roku londyński „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” wydrukował powieść pisarza w odcinkach zatytułowaną *Adam i Ewa*.

Ostatnim planem literackim Piaseckiego był cykl powieści zatytułowany *Wieża Babel*, którego tematem miała być AK i działalność polskiego podziemia na Wileńszczyźnie. W 1964 roku ukazały się w Londynie dwie części serii – *Człowiek przemieniony w wilka* oraz *Dla honoru organizacji*. Trzeciej części pt. *Upadek wieży Babel* już nie dokończył. Piasecki zmarł po długiej chorobie 12 września 1964 roku w szpitalu w Penley (Walia) i został pochowany na Borough Cemetery w Hastings.

Recenzowana książka pt. *Sergiusz Piasecki 1901–1964. Życie i twórczość* autorstwa Ryszarda Demela, a wydana przez Wydawnictwo LTW w 2012 roku jest niewątpliwie ważną, jak i w praktyce jedyną zwartą biografią poświęconą temu wybitnemu literatowi. Autor rozprawy Ryszard Demel urodził się w 1921 roku. Jest znanym malarzem, witrażystą, grafikiem cieszącym się międzynarodową (głównie we Włoszech) dobrą reputacją. Jako artysta wypracował własną technikę tzw. witrażu refleksyjnego. Po II wojnie światowej Demel znalazł się na emigracji w Wiel-

kiej Brytanii. Tam poznał w 1952 roku w Hastings Sergiusza Piaseckiego, wówczas swojego sąsiada. Nawiązana znajomość zapoczątkowała bliskie, sąsiedzkie kontakty, a z czasem przerodziła się w przyjaźń. Demel okazywał w wielu sprawach pomoc żyjącemu na uboczu pisarzowi. Pomagał mu w sprawach urzędowych, czy w prowadzeniu obcojęzycznej korespondencji. W 1962 roku malarz wyjechał na stałe do Włoch. Ciężko chory Piasecki wyznaczył Demela na egzekutora swojego testamentu. Po śmierci pisarza w 1964 roku Demel zabezpieczył jego archiwum, prowadził sprawy spadkowe, starał się o wznowienie utworów Piaseckiego po polsku i w językach obcych, a także o nowe tłumaczenia i adaptacje filmowe. Zaprojektował też nagrobek Piaseckiego na cmentarzu w Hastings. Kultuwując pamięć przyjaciela w 1979 roku i 1981 roku Demel obronił na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie kolejno pracę magisterską i rozprawę doktorską poświęcone Piaseckiemu.

Rozprawa pt. *Sergiusz Piasecki 1901–1964. Życie i twórczość* ma układ chronologiczno-problemowy. Publikacja rozpoczyna się przedmową literaturoznawcy prof. Uniwersytetu Wrocławskiego Krzysztofa Polechońskiego, w której przybliżył postać autora książki Ryszarda Demela i jego znajomość z Sergiuszem Piaseckim. Następnie występują trzy właściwe części książki. W pierwszej części Demel przedstawił życie Piaseckiego, a w drugiej części została zaprezentowana jego twórczość w więzieniu do 1937 roku. W ostatniej trzeciej autor przedstawił różne oceny Piaseckiego występujące na łamach prasy przedwojennej i emigracyjnej, a także streszczenie jego twórczości z lat 1937–1964. Rozprawę wieńczy imponująca bibliografia prac poświęconych Piaseckiemu przygotowana przez Krzysztofa Polechońskiego. W książce występują również zdjęcia, ilustracje i ksera dokumentów związane z życiem tytułowego bohatera.

Publikacja ma zdecydowanie charakter popularnonaukowy. Ze względu na życiorys Demela i jego przyjaźń z Piaseckim książka jest wręcz retrospektywną opowieścią o człowieku, którego biografię poznał autor poprzez liczne rozmowy i dyskusje o przeszłości. Warto docenić solidną kwerendę autora przeprowadzoną w prasie II Rzeczypospolitej, jak i tej wydawanej po wojnie zagranicą. Nie jest to jednak całościowa biografia. Demel nie jest zawodowym historykiem, a jego przekaz to raczej szkic biograficzny i streszczenia najważniejszych dzieł tytułowego bohatera. Ciężko się jednakże dziwić tej sytuacji. Ze względu na tajemniczość losów Piaseckiego, który nie lubił o sobie opowiadać, materiał źródłowy książki jest ubogi. Wiele tajemnic Piaseckiego poszło wraz z nim do grobu, a zasługą Demela było i tak przekazanie części z nich szerszemu gronu odbiorców.

Mateusz Ratyński